

"Spåret efter ett mord kan aldrig i evighet tvättas bort, eftersom vedergällningen står bakom den som förövat det, antingen han lever eller redan är död".

Citat ur Anchscheschongs vishetslära i det gamla Egypten.

PATKUL - SPÅRET EFTER ETT MORD

Anfallsförbundet mot Sverige 1690-1699. Karl XII i Danmark 1700. Johan Reinhold Patkul dödas 1707.

Genom Sveriges förbund med sjömakterna England och Holland den 6 respektive den 13 januari 1700 stärktes ställningen inför de hemliga förhandlingarna mellan Danmark, Polen och Ryssland. Dessförinnan hade svenskarna även försäkrat sig om Frankrike genom en löst grundad allians den 19 juli 1698. Anfallsförbundet mot Sverige ingicks mellan August II av Sachsen-Polen, tsar Peter av Ryssland och Fredrik IV av Danmark. Den tändande gnistan blev det misslyckade sachiska angreppet mot Riga den 11 och 12 februari 1700 och senare, att danska trupper ryckte an mot det gottorpska Tönning. Detta innebar angrepp mot Sveriges allierade och Karl XII:s svåger, hertig Fredrik av Holstein-Gottorp. Garantimakterna England, Holland och Sverige "tvingades" att ingripa till hertig Fredriks hjälp.

I skydd av engelsk-holländsk flotta i Öresund kunde svenskarna via Hven landstiga på Själland den 24 juli 1700 mellan Kraagerups herrgård och Tibberups by. Under beskydd av sina allierade kunde de efterhand överföra 10000 man, innehållande bland annat ett talrikt kavalleri. Redan den 8 augusti slöts stillestånd mellan Fredrik IV och hertigen av Holstein-Gottorp. Med detta ansåg sjömakternas amiraler, att de slutfört sin uppgift i de danska farvattnen. Den engelsk-holländska flottan skulle i fortsättningen ej medverka till annat än att återföra de svenska trupperna till Skåne. Karl XII fick också foga sig i beslutet och avbryta sin tilltänkta belägring av Köpenhamn, - men dessa relationer brukar inte förekomma i svenska historieveritioner. Alltnog så följde därefter freden i Traventhal den 18 augusti, där Danmark tvingades erkänna hertigen av Holstein som suverän över hertigdömet Schleswig och tillförsäkrades hertigen dessutom en skadeersättning av 260000 daler. Fredrik IV fick dessutom förbinda sig att inte vidare hjälpa Sveriges fiender.

En del av rötterna till anfallsförbundet mot Sverige 1698-1699 kan sökas i de baltiska ländernas inställning mot sina svenska förtryckare. Särskilt i Livland fanns en stark opposition mot de svenska ockupanterna och de grymma metoder, med exempel från Skåneland, som med stor vana även praktiserades här. Den moderna stora sovjetencyklopedin har för övrigt betecknat det svenska väldet i

Baltikum som "en period av militärt-feodalt förtryck", - ett påstående som torde kunna verifieras genom ett närmare studium av de fördolda historiska källorna. Oppositionen leddes av den livländska adeln, som i första hand vände sig mot reduktionsåtgärderna. En av de adelsmän som i det fördolda arbetade hårdast mot det svenska väldet och för en frigörelse från den svenska ockupationsmakten var politikern och statsmannen Johan Reinhold Patkul. I svensk historieskrivning är han emellertid enbart känd som "ränksmidare, förbrytare och förrädare" och andra liknande benämningar.

Det var denne Patkul, som i sitt fosterländska nit, blev en av initiativtagarna till ett anfallsförbund mellan Sachsen-Polen, Ryssland och Danmark. I Livland såg man sig då ingen annan utväg än krig för att kunna befria sig från det svenska oket. Ansträngningarna att bilda alliansen började strax efter 1690 och tilltaget renderade Patkul en symbolisk dödsdom i Sverige 1694 för högförräderi. Patkul själv lyckades emellertid för tillfället undgå den svenska så kallade rättvisan. Sedan hans beskyddare tvingats överge honom 1707 utlämnades han till svenskarna. Nu kom hämnden. Straffet utmättes på sedvanligt svenskt maner mot upprorsmän i härtagna länder.

Patkuls larmar och ben slogs sönder och krossades och bröstkorgen tycktes in i hans bröst. I bästa fall betydde detta döden för fosterlandskämpan Patkul, - om inte, så gjorde den efterföljande halshuggningen slut på hans plågor. Denna specifika svenska avrättningsmetod, mot dem som vågade ha annan mening än den anbefallda, kröntes till slut genom att Patkuls avhuggna huvud trädde upp på ett spett.

Patkul var endast ett människoöde i det ockuperade Baltikum, och han var ändå tsar Peters minister. Vilka öden drabbade då alla de andra, de namnlösa utan rang och ställning som inte rättade sig efter ockupationsmaktens bud? Vi kan vara rätt säkra på att de inte blev lindrigare än Patkuls, trots att de inte gjort annat än försökt försvara sina rättigheter mot den i Sverige förgudade karolinska armén. Samma motiv drev Patkul och det blev hans död, - men hans ide, anfallsförbundet blev kvar och gav så småningom, som bekant, vissa resultat.

Före Patkuls plågsamma slut tilltvingade sig svenskarna fred med Polen den 18 november 1705 i Warszawa. Det kunde ske efter flera lyckosamma framgångar, vilka inleddes med övergången av Dünamünde den 9 juli 1701 och som slutade med den polska riksdagens generalkonfederation den 6 februari 1704, då tronen förklarades ledig efter den avsatte August II. Samma år den 2 juli valdes den svenskvänlige Stanislaus Leszcynski till polsk kung med stöd av svenska vapen. Genom freden förband sig Polen att göra gemensam sak med Sverige mot Ryssland samt bekräftades på nytt Oliviefreden från 1660.

Karl XII:s "hantverk" i Polen gick i väl invanda fotspår. I likhet med sina föregångare förde han sitt krig på det olyckliga polska folkets bekostnad. Betecknande för det hela är en order från 1703 att anskaffa vissa förnödenheter i dessa ordalag, "det må skaffas på vad sätt det kan och landet lida så mycket det

vill". Om det skulle visa sig att någon skulle sätta sig på tvären fanns det medel även mot det, ty de stackare man misstänkte "måste strax på halva bevis hängas upp, så att fruktan kommer och att de måste veta, om man begynner med dem så skonans intet barnet i vaggan"! Det gällde att sätta sig i respekt eller som man sade, polackerna borde ha "fruktan för de svenska mera än för andra". Och fruktan åstadkoms hos de uppstudsiga genom att "bränna dem ledsna och devastera så ikring, att de intet komma att ströva mera", eller med kungsord från 1703: "Jag marscherar allt ännu så sakta marsch och äter på en ort, så länge där finnes något, på det ingen ort måtte slippa föda oss".

Dessa fragment, såväl som så många andra, är väl förborgade hemligheter. De har heller inte givit några ekon i den historia om Karl XII och hans krigföring som vi har matats med sedan barnsben.

Den 1 september 1706 gick en svensk här om 19000 man över Sachsens gräns i öster. Fjorton dagar senare slöts freden i Altranstädt mellan å ena sidan Sverige-Polen och å andra sidan kurfurstendömet Sachsen. August II tvingades här avsäga sig den polska kronan och erkänna den svenske marionettkungen i Polen samt upphäva förbundet med Ryssland. Därjämte tvingades sachsarna att utlämna ett antal motståndsmän eller som det sades "överlöpare". Bland dem återfanns också den livländske motståndsmannen Johan Reinhold Patkul.

Oupphörligt sluts och öppnas nya cirklar. Nyss var det Patkuls och August II och ganska snart efter dessa händelser, skulle nya cirklar slutas och öppnas genom Danmarks återinträde i kriget genom 1709 års landstigning i Skåne.